

TEMAT:

Krajobrazy Polski

Poziom nauczania: V klasa szkoły podstawowej

Odniesienie do podstawy programowej: (*fragment*): Uczeń: opisuje zajęcia, tradycje rodzinne i zwyczaje mieszkańców wybranych krain geograficznych Polski; opisuje najważniejsze obiekty dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego Polski oraz wskazuje je na mapie.

Wybór materiałów do zestawu: Tadeusz Rudzki (wikipedysta TR), Wojciech Szczęsny

Redakcja i opracowanie: Klara Sielicka-Baryłka i Tadeusz Rudzki (TR)

Konsultacja merytoryczna: Amudena Rutkowska, Joanna Madrjas

Skład: Marek Kozakowski

Autorzy zdjęć w Wikimedia Commons:

Kaplica św. Antoniego w Kopalni Soli w Wieliczce, Bjoertvedt / CC BY-SA 4.0, *Białowiecki Park Narodowy*, Jacek Karczmarz / CC BY-SA 3.0, *Brzezinka, Auschwitz-Birkenau*, Jacek7770 / CC BY-SA 4.0, *Malbork – zamek krzyżacki – Pałac Wielkich Mistrzów Zakonu*, Andrzej Otrębski / CC BY-SA 3.0, *Śmiergusnicy na rynku*, Polimerek / CC BY-SA 3.0, *Siwki w Chobienicach*, Borys Kozielski / CC BY-SA 4.0, *Ścinanie kani, wpedzich* / CC BY-SA 4.0, *Siuda Baba*, Agnieszka Kwiecień (Nova) / CC BY-SA 3.0, *Pałac w Rogalinie*, SchiDD / CC BY-SA 4.0, *Gliwice – maszt radiostacji*, Mirand / CC BY-SA 3.0, *Radruż – zespół cerkiewny*, Wp / CC BY-SA 4.0, *Kanał Augustowski*, Michał Gorski / CC BY-SA 4.0, *Regiony Kondrackiego – hipsometria*, Aotearoa / CC BY-SA 3.0, *Krajobrazy Warmii*, Annkes / CC BY-SA 3.0, *Obszar Natura 2000....*, MOs810 / CC BY-SA 4.0, *Wisła w Trzęsaczu*, Pit1233 / Public domain

Fotografia na okładce: *Dąb Bartek*, Jakub Hałun / CC BY 4.0

[Wikizesty](#) to projekt realizowany od kwietnia 2020 r. przez Wikimedia Polska i wikipedystów – wolontariuszy.

Lista światowego dziedzictwa UNESCO w Polsce

► **UNESCO** to międzynarodowa organizacja zajmująca się działaniami na rzecz kultury, sztuki i nauki. Jej powszechnie stosowana nazwa to skrót od wersji anglojęzycznej: United Nations Educational Scientific and Cultural Organization. Określenie United Nations podpowiada nam, że jest ściśle związana z Organizacją Narodów Zjednoczonych, czyli **ONZ**. Żeby lepiej zrozumieć czym jest UNESCO przyjrzyjmy się przykładowym działaniom jakie realizuje.

Misją tej organizacji jest m.in. działanie na rzecz praw człowieka, wspieranie edukacji oraz współpracy międzynarodowej w dziedzinie sztuki i kultury. 16 listopada 1972 w Paryżu dzięki UNESCO przyjęto dokument pt. *Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturowego i naturalnego*. Znalazł się tam też zapis o Liście światowego dziedzictwa, na którą trafiać mają obiekty dziedzictwa kulturowego i dziedzictwa naturalnego o „wyjątkowej powszechnej wartości” dla ludzkości. W 2019 Lista obejmowała 1121 obiekty w 165 Państwach-Stronach Konwencji. W Polsce Konwencja weszła w życie już 29 września 1976 roku.

Zaakceptowane obiekty mogą liczyć na wsparcie finansowe, polityczne lub medialne w momencie zagrożenia (np. gdy budowa autostrady czy tamy może zagrozić zabytkowi).

Obecnie na liście znajduje się 16 miejsc z Polski (15 dziedzictwa kulturowego oraz 1 dziedzictwa przyrodniczego). Na liście oczekujących na nominację znajduje się 6 obiektów. Aby dostać chociażby nominację, trzeba przejść wiele formalności i złożyć odpowiednią dokumentację w Narodowym Instytucie Dziedzictwa.

Obiekty z listy światowego dziedzictwa UNESCO w Polsce

(wybór)

kliknij zdjęcie, aby powiększyć

◀ Kopalnia soli w Wieliczce

◀ Puszcza Białowieska

◀ Obóz koncentracyjny Auschwitz-Birkenau

◀ Zamek krzyżacki w Malborku

Zobacz jak wyglądają wszystkie obiekty z listy światowego dziedzictwa UNESCO w Polsce

– znajdziesz je w siostrzanym projekcie Wikipedii, **Wikimedia Commons**:

1) [lista i zdjęcia obiektów w Polsce](#), 2) [przykłady obiektów](#) na ilustracjach z zasobów Biblioteki Narodowej

Czy wiesz, że:

...obiekty wpisane na Listę mogą być z niej usunięte, jeśli dany kraj naruszy ustalenia? Np. w 2007 r. Komitet UNESCO wykreślił z listy „rezerwat oryksów arabskich” w Omanie, gdy państwo to zmniejszyło jego powierzchnię o 90%.

Więcej informacji i obszerną sekcję źródeł, a także mapę z zaznaczonymi obiektami znajdziesz w Wikipedii w artykule na temat [Listy światowego dziedzictwa UNESCO](#) i w artykule na temat [Listy światowego dziedzictwa UNESCO w Polsce](#).

Materiały uzupełniające

[kliknij zdjęcie, aby powiększyć](#)

► Istnieje także [Krajowa Lista niematerialnego dziedzictwa kulturowego](#). Obecnie znajdują się na niej takie znane ci obrzędy czy umiejętności jak m.in.: Pochód Lajkonika, Procesja Bożego Ciała w Łowiczu, Szopkarstwo krakowskie, Język Esperanto, Kaszubska Gwiôzdka i in.

Zdjęcia i ilustracje na ten temat, np. te z [zasobów Biblioteki Narodowej](#), można obejrzeć i pobrać za darmo w [Wikimedia Commons](#).

Zachęcamy również do zapoznania się z materiałami projektu [Rok obrzędowy z Wikipedią](#). W 2015 dzięki wsparciu Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Samorządu Województwa Mazowieckiego, organizacja Wikimedia Polska i Państwowe Muzeum Etnograficzne w Warszawie zorganizowały wspólne wyjazdy wikipedystów i muzealników-etnografów do siedmiu polskich miejscowości. Udokumentowano w ten sposób siedem różnych przykładów dziedzictwa niematerialnego: to zwyczaje, które do tamtej pory były nieopisane w Wikipedii. Powstały nowe artykuły, zbiory fotografii i filmy, a także publikacja.

◄ Śmiergut
(Wilamowice)

↑ Siwki (Chobienice)

◄ Ścinanie kani
(Łęczyńska Huta)

◄ Siuda Baba
(Lednica Górna)

Zobacz więcej zdjęć z tego projektu – znajdziesz je w siostrzanym projekcie Wikipedii, [Wikimedia Commons](#)!
Możesz też [pobrać publikację](#).

Pomnik historii

► Zwiedzając Polskę, możesz natknąć się na tabliczkę, broszurę, informację od przewodnika, mówiące że coś jest *pomnikiem historii*. Taka etykieta wskazuje, że dany obiekt (pole bitwy, budynek klasztorny, pałac z parkiem...) ma szczególną wartość historyczną, naukową i artystyczną. Jest ważny dla dziedzictwa kulturalnego Polski, dlatego podlega ochronie. Zgłoszeniami do uzyskania kategorii *pomnika historii* zajmuje się Narodowy Instytut Dziedzictwa, a decyzje podpisuje aktualny prezydent kraju.

Pojęcie *pomnika historii* wprowadzono do *Ustawy o ochronie dóbr kultury*, uchwalonej 15 lutego 1962 roku. Dopiero jednak w 1994 r. pierwsze obiekty zostały uznane za pomniki historii, zatwierdzone przez ówczesnego prezydenta Polski, Lecha Wałęsę. Następnie, w 2018 r. odbyła się gala „100 Pomników Historii na 100-lecie odzyskania niepodległości”, podczas której kilkadziesiąt kolejnych obiektów uzyskało status pomnika historii decyzją prezydenta, Andrzeja Dudy. Do końca 2019 roku, wyróżnienie *pomnika historii* przyznano 105. obiektom w kraju.

kliknij zdjęcie, aby powiększyć

▲ Rogalin. Zespół pałacowy z ogrodem i parkiem

▲ Gliwice. Radiostacja

▲ Radruż. Zespół cerkiewny

▲ Kanał Augustowski. Droga wodna

Czy wiesz, że:

... na liście pomników historii znajdują się m.in.: Biskupin – stanowisko archeologiczne, Kanał Elbląski i Grunwald – pole bitwy?

Więcej informacji i obszerną sekcję źródeł znajdziesz w Wikipedii w artykule na temat [pomnika historii](#).

Regionalizacja fizycznogeograficzna Polski

► Obserwując swoją okolicę albo podróżując, możesz zauważyć, że jakiś obszar ma cechy wspólne, wyróżnia się czymś, czego obszar sąsiedni nie ma. Na to jak wygląda dana przestrzeń mają wpływ różne czynniki: jakie jest ukształtowanie terenu, jaka roślinność występuje, jaka była historia geologiczna obszaru. Dlatego naukowcy dążyli do nazwania określonych przestrzeni w danym kraju. Także w Polsce.

Po Wincencie Polu, Stanisławie Staszicu i innych geografach, propozycję regionów w Polsce od 1955 roku opracowywał najbardziej znany polski geograf współczesny, Jerzy Kondracki. W ściśle naukowy sposób, jadąc wcześniej w teren, przez wiele lat w kolejnych publikacjach prezentował sposób ich oznaczania oraz nazwy. Od 2018 r. obowiązuje nowy podział regionów Polski na megaregiony, prowincje, podprowincje, makroregiony i mezoregiony; są też specjalne kody do określania regionów. Zwiększeniu uległa liczba mezoregionów do 344 oraz granice mezoregionów. Przykładem podziału (sprzed zmian w 2018 r.) będzie np. Pojezierze Leszczyńskie, gdzie wyróżnia się: Pojezierze Sławskie, Pojezierze Krzywińskie, Równinę Kościańską, Wał Żerkowski.

Polska: mezoregiony fizycznogeograficzne na tle hipsometrii (przed zmianami w 2018 r.)

Czy wiesz, że:

... Jerzy Kondracki, autor regionalizacji fizycznogeograficznej Polski, geografię polubił w harcerstwie, a kiedy był uwięziony w czasie II wojny światowej w niemieckim obozie prowadził tam wykłady z geografii dla innych jeńców?

Więcej informacji i obszerną sekcję źródeł znajdziesz w Wikipedii w artykule na temat [regionalizacji fizycznogeograficznej Polski](#).

Materiały uzupełniające

Aleksander Czechowski, „Opis ziem zamieszkanym przez Polaków”, t.1, rok wyd. 1904. i fragment jego opisu Górnego Śląska:

Nazwa Górnego Śląska, którą nosi ten kraj już od wielu wieków, ma swoje uprawnienie fizyczno-geograficzne, ale zgadza się mało z wyglądem zewnętrznym. Gór tam niema. Jest to dość jednostajna wyżyna, wznosząca się około 200 metrów ponad poziom morza, wśród której tylko miejscami wyróżniają się niskie pasma piaszczystych pagórków. Ogólny przyrodzony charakter tego obszaru nie różni się znacznie od znanego nam już poznańskiego; tylko takich rozległych bagnistych nizin, jak nad Notecią i Obrą, ani labiryntu jezior — tam niema, a natomiast lasy pokrywają daleko większe obszary.

Możesz przeczytać całą książkę – zapraszamy do lektury [całego tekstu](#) w siostrzanym projekcie Wikipedii, [Wikiźródłach](#).

Szata roślinna Polski

► Szata roślinna to określenie zarówno wszystkich zbiorowisk roślinnych (np. łąki, lasy) jak i gatunków roślin. W Polsce, gdzie panuje klimat umiarkowany (choć w ostatnich latach obserwujemy dużą zmianę temperatur i zjawisk meteorologicznych!), większość drzew zrzuca liście na zimę, a rodzaj szaty roślinnej zależy w dużej mierze od ukształtowania terenu. Inaczej szata roślinna będzie wyglądać na nizinach (m.in. torfowiska, sosnowe bory bagienne, lasy liściaste), a inaczej w strefie wysokogórskiej (w górach roślinność zmienia się piętrowo).

W Polsce wyróżniono 485 zespołów roślinnych. Zagrożone rośliny wpisuje się do tzw. 'czerwonej księgi', wyznacza się także obszary ochronne jak obszar Natura 2000, rezerваты przyrody, parki narodowe itp.

Interesujące jest, że naukowcy wyliczyli, co by się stało, gdyby człowiek nie ingerował tak bardzo w naturę jak to robi od dłuższego czasu. Otóż większość Polski porastałyby różne rodzaje lasów! Z tego potencjalnie dla 13,6% powierzchni kraju byłyby to siedliska lasów bukowych, 41,6% lasy dębowo-grabowe, 2,9% ciepłolubne dąbrowy, 8,9% lasy łęgowe, 5,2% kwaśne dąbrowy, 13,9% bory mieszane, 10,2% bory sosnowe i 1,2% bory świerkowe.

Obecnie gatunki drzew w Polsce (stan w roku 2014) prezentują się następująco: sosna – 58,5%, brzoza – 7,5%, dąb – 7,5%, świerk – 6,4%, buk – 5,8%, olsza – 5,4%, inne drzewa liściaste – 4,7%, inne drzewa iglaste – 4,2%

Czy wiesz, że:

... lipy i dęby pojawiły się na terenie Polski około 8 tysięcy lat temu?

Tablica informująca, że teren jest objęty ochroną programu Natura 2000

► Krajobraz Warmii

Więcej informacji i obszerną sekcję źródeł znajdziesz w Wikipedii w artykułach na temat [szaty roślinnej Polski](#) i [lasów w Polsce](#).

Materiały uzupełniające

W „Illustrowanym przewodniku do Tatr, Pienin i Szczawnic” z XIX wieku, Walery Eljasz-Radzikowski tak opisywał roślinność w Tatrach:

Z Zakopanego do Kościelisk jedzie się wprost na zachód piękną drogą. Minąwszy domostwa, znajdziemy się na otwartym polu, tu i owdzie ciemnieje chata, na okół jesionami obsadzona, wśród bujnych, wonnych łąk i pól głównie owsem zasianych. Od północy towarzyszy nam rozłożysta, lesista Gubałówka (...), a od południa rzędem występujące regle t. j. góry lesiste, stanowiące jakby przednie strażnice turni. Wzdłuż tych regli ciągną się doliny docierające do rdzenia Tatr, a na pozór wydają się tak małymi, że nieznaną górami ludzka się prędkiem ich przebyciem.

Możesz przeczytać całą książkę – **zapraszamy do lektury całego tekstu** w siostrzanym projekcie Wikipedii, **Wikiźródłach**.

Propozycja lekcji/działania na bazie wikizeszytu

Na mapie, którą widzisz przy temacie o regionalizacji fizycznogeograficznej Polski znajdź, w jakim regionie mieszkasz (np. na Równinie łowicko-błońskiej, niedaleko Wysoczyzny Rawskiej). [Kliknij](#) i powiększaj mapę, możesz też ją ściągnąć na dysk, wydrukować, użyć w prezentacji z podaniem autorstwa.

Wisła w Trzęsacz, Dolina Fordońska